

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԴԱՏԱՎՈՐ Ա. ԽԱԶԱՏՐՅԱՆԻ

ՀԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔԸ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ 2022 ԹՎԱԿԱՆԻ ՓԵՏՐՎԱՐԻ 1-Ի՝ «ՀՀ ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ՊԱՏԳԱՄԱՎՈՐՆԵՐԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԹՎԻ ԱՌՆՎԱԶՆ ՄԵԿ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴԻ ԴԻՄՈՒՄԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝ «ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ԿԱՆՈՆԱԿԱՐԳ» ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՕՐԵՆՔԻ 52-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ 2-ՐԴ ՄԱՍԻ, 3-ՐԴ ՄԱՍԻ, 4-ՐԴ ՄԱՍԻ ԵՎ 7-ՐԴ ՄԱՍԻ՝ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ» ԳՈՐԾՈՎ ՍԴՈ-1627 ՈՐՈՇՄԱՆ ՊԱՏՃԱՌԱԲԱՆԱԿԱՆ ԵՎ ԵԶՐԱՓԱԿԻՉ ՄԱՍԵՐԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

Սահմանադրական դատարանը, դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննելով «ՀՀ Ազգային ժողովի պատգամավորների ընդհանուր թվի առնվազն մեկ հինգերորդի դիմումի հիման վրա՝ «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» սահմանադրական օրենքի 52-րդ հոդվածի 2-րդ մասի, 3-րդ մասի, 4-րդ մասի և 7-րդ մասի՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը, 2022 թվականի փետրվարի 1-ի ՍԴՈ-1627 որոշմամբ որոշել է.

«1. «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» սահմանադրական օրենքի 52-րդ հոդվածի 2-րդ մասը, 3-րդ մասի 1-ին, 2-րդ, 3-րդ կետերը, 4-րդ մասը և 7-րդ մասը համապատասխանում են Սահմանադրությանը:

2. «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» սահմանադրական օրենքի 52-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 4-րդ և 5-րդ կետերը համապատասխանում են Սահմանադրությանն այն մեկնաբանությամբ, որի համաձայն՝ դրանցով սահմանված ժամկետներում պատգամավորին Ազգային ժողովի նիստերի դահլիճում ներկա լինելու իրավունքից զրկելը չի կարող արգելք հանդիսանալ այդ պատգամավորի կողմից Ազգային ժողովի նիստերում քվեարկություններին մասնակցության համար»:

Հիմք ընդունելով «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 62-րդ հոդվածի 10-րդ մասը՝ ներկայացնում եմ Սահմանադրական դատարանի 2022 թվականի փետրվարի 1-ի ՍԴՈ-1627 որոշման պատճառաբանական և եզրափակիչ մասերի վերաբերյալ հատուկ կարծիք:

1. Սահմանադրական դատարանի 2022 թվականի փետրվարի 1-ի ՍԴՈ-1627 որոշման (այսուհետ՝ ՍԴՈ-1627 որոշում) 3-րդ կետում վիճարկվող դրույթների սահմանադրականությունը գնահատելիս Սահմանադրական դատարանն անդրադարձել է այն հարցադրումներին, թե՛ ա) արդյո՞ք Ազգային ժողովի նիստում պատգամավորի կողմից՝ իր պատգամավորական գործունեության շրջանակներում կարծիք հայտնելու համատեքստում, խորհրդարանի բնականոն գործունեությունը խաթարող վարքագիծ դրսևորելու առնչությամբ պատգամավորի նկատմամբ Ազգային ժողովի նիստը նախագահողի կողմից կարգապահական միջոց կիրառելու վերաբերյալ վիճարկվող կարգավորումները համահունչ են Սահմանադրությանը, և բ) արդյո՞ք պատգամավորի կողմից՝ իր պատգամավորական գործունեության շրջանակներում կարծիք հայտնելու համատեքստում, համապատասխան արարքի (գործողության) համար Ազգային ժողովի

նիստը նախագահողի կողմից նրա նկատմամբ կարող է կիրառվել մի քանի կարգապահական միջոց (ՍԴՈ-1627 որոշման 3-րդ կետ, էջ 6-7):

Անհրաժեշտ է նշել, որ դիմողը դիմումի քննության շրջանակում ևս անդրադարձել է գրեթե նույնաբովանդակ հարցադրումներին: Սակայն կատարված եզրահանգումներով պայմանավորված՝ դիմողը «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» սահմանադրական օրենքի (այսուհետ՝ Օրենք) վիճարկվող դրույթների սահմանադրականության հիմնավորման նպատակով ընտրված միջոցի և հետապնդվող նպատակի միջև կապի հարցը քննարկման առարկա էր դիտարկել տարբեր տեսանկյուններից:

Չժխտելով պատգամավորի նկատմամբ օրենքով նախատեսված դեպքերում որոշակի կարգապահական միջոցների կիրառման անհրաժեշտությունը՝ այդուհանդերձ կարևոր է միաժամանակ արձանագրել, որ Ազգային ժողովի նիստում խոսափողից հանդես գալու կամ նիստերի դահլիճում ներկա լինելու իրավունքից զրկելու միջոցով պատգամավորական լիազորությունների միջամտության հետ կապված հարաբերությունները կարգավորելիս սահմանադիրն առաջնորդվել է ընդհանուր սկզբունքներով, դրանք են՝ ա) պատգամավորն օժտված է ազատ և ներկայացուցչական մանդատով, քանի որ ներկայացնում է ամբողջ ժողովրդին (Սահմանադրության 94-րդ հոդվ.), և բ) օժտված է նաև պատգամավորի անձեռնմխելիությամբ, քանի որ հայտնած կարծիքի կամ քվեարկության համար պատգամավորը չի կարող պատասխանատվության ենթարկվել (Սահմանադրության 96-րդ հոդվ., մաս 1): Նշվածի համատեքստում անհրաժեշտ է միաժամանակ նկատել, որ պատգամավորի խոսքի ազատությունն առավելապես երաշխավորվում է նրա ազատ մանդատի և ներկայացուցչական կարգավիճակի միջոցով:

Հետևաբար՝ հիմնավորելու համար, որ վիճարկվող իրավակարգավորումների սահմանադրականության քննության շրջանակներում արտահայտված իրավական դիրքորոշումները պետք է հանգեին ոչ թե տվյալ նորմերի տառացի մեկնաբանմանը, այդ թվում՝ կարգապահական («ներքին» պատասխանատվության) և կարգապահական պատասխանատվության («արտաքին» պատասխանատվության) միջոցների տարանջատման ու հարաբերակցության շրջանակում, այլ դրանց սահմանադրաիրավական այնպիսի բովանդակության ու նշանակության սահմանմանը, որ Ազգային ժողովի սահմանադրական գործառույթների և պատգամավորի սահմանադրական կարգավիճակի առանձնահատկություններով պայմանավորված՝ ցանկացած իրավական ներգործության միջոցի կիրառումն ինքնին չպետք է խոչընդոտի պատգամավորի սահմանադրական լիազորությունների արդյունավետ իրականացմանը:

Այդ նկատառումներից ելնելով և հաշվի առնելով, որ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 32-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ գործի փաստական հանգամանքները Սահմանադրական դատարանը պարզում է ի պաշտոնե, իսկ նույն հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է, որ Սահմանադրական դատարանը կաշկանդված չէ սահմանադրական դատավարության մասնակիցների ներկայացրած ապացույցներով, բացատրություններով, միջնորդություններով, առաջարկություններով և առարկություններով և իր նախաձեռնությամբ ձեռնարկում է համարժեք միջոցներ՝ կոնկրետ գործի լուծման համար անհրաժեշտ իրական փաստերի վերաբերյալ հնարավոր և հասանելի տեղեկություններ ձեռք բերելու համար, հետևաբար՝ Օրենքի վիճարկվող դրույթների հնարավոր սահմանադրականությունը գնահատելու և պատգամավորական լիազորությունների իրականացմանն անհամաչափ միջամտության վերաբերյալ սահմանադրաիրավական խնդրի լուծման նպատակով, կարծում եմ՝ Սահմանադրական դատարանը գործի ելքի համար պետք է պարզեր, մասնավորապես՝

ա) արդյո՞ք Ազգային ժողովի նիստը նախագահողն ունի լիազորություն պատգամավորի նկատմամբ միանձնյա կիրառելու պատասխանատվության միջոց՝ վերջինիս հայտնաձև կարծիքի համար, և դրա համատեքստում՝ ինչպե՞ս է գնահատում, որ պատգամավորն իր ելույթում հարցից շեղվել է կամ վիրավորական արտահայտություն կատարել կամ օրենքի վիճարկվող դրույթներով նախատեսված այլ գործողություններ կատարել,

բ) Ազգային ժողովի նիստը նախագահողի կողմից պատգամավորին նիստերի դահլիճից հեռացնելը, այսինքն՝ վերջինիս սահմանադրական լիազորություններն ուղղակի սահմանափակելը բխում է արդյոք պատգամավորի սահմանադրական լիազորությունների բովանդակությունից:

Սահմանադրական դատարանը հիշյալ հարցադրումների շրջանակում վիճարկվող դրույթների սահմանադրականությունը պետք է գնահատեր ոչ միայն Սահմանադրության 94-րդ հոդվածի, 96-րդ հոդվածի 1-ին մասի, այլև պատգամավորի՝ Ազգային ժողովի նիստերին պարտադիր մասնակցությամբ Ազգային ժողովի լիազորություններ սահմանող սահմանադրական այլ հոդվածների շրջանակում:

Այնուհետև, անհրաժեշտ էր նաև դիտարկել վիճարկվող իրավակարգավորումների հետ համակարգային առումով փոխկապակցված նույն հոդվածի 5-րդ և 6-րդ մասերի սահմանադրականությունը՝ պատգամավորի նկատմամբ կարգապահական միջոցների կիրառման իրավաչափության և Ազգային ժողովի նիստի բնականոն ընթացքի արդյունավետ իրականացման անհրաժեշտ կազմակերպական կառուցակարգերի ու ընթացակարգերի ապահովման համատեքստում:

Միաժամանակ, հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ «Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի պատգամավորի գործունեության երաշխիքների մասին» ՀՀ օրենքի 3-րդ հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված պատգամավորական էթիկայի կանոնների խախտումների իրավական բովանդակությունը գրեթե նույնականացվում է վիճարկվող հոդվածով նախատեսված արարքներին, ուստի անհրաժեշտ էր նաև վիճարկվող դրույթների սահմանադրականությունը դիտարկել նույն օրենքի 17-րդ հոդվածի հիման վրա պատգամավորական էթիկայի կանոնների խախտումների գնահատման իրավասությամբ օժտված Ազգային ժողովի պատգամավորական էթիկայի հարցերով ժամանակավոր հանձնաժողովի և Ազգային ժողովի նիստը նախագահողի լիազորությունների հարաբերակցության հարցը:

Բացի դրանից, ՍԴՈ-1627 որոշման 4.2-րդ կետում Օրենքի 52-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 4-րդ և 5-րդ կետերով սահմանված կարգապահական միջոցների կիրառման հարցի համատեքստում Սահմանադրական դատարանը կարևորել է այն հանգամանքը, որ դրանցով սահմանված ժամկետներում պատգամավորին Ազգային ժողովի նիստերի դահլիճում ներկա լինելու իրավունքից զրկելը չի կարող արգելք հանդիսանալ այդ պատգամավորի կողմից Ազգային ժողովի նիստերում քվեարկություններին մասնակցության համար (էջ 26):

Սակայն անհրաժեշտ է հաշվի առնել, որ պատգամավորը քվեարկությանը մասնակցում է միայն Ազգային ժողովի նիստերի դահլիճում: Կարգապահական նման միջոցի կիրառման պարագայում անհասկանալի է, թե ինչպես կարող է պատգամավորն իր լիազորություններն իրականացնել որոշ ծավալով և որոշակի ժամանակահատվածով, երբ նա զրկվել է Ազգային ժողովի նիստերի դահլիճում ներկա գտնվելու իրավունքից:

Ավելին, հասարակության առջև Ազգային ժողովի պատգամավորների պատասխանատվության և նրանց նկատմամբ ընտրողի վստահության պահպանումն Ազգային ժողովի բնականոն գործունեության ապահովման շրջանակում երաշխավորվում է հենց

պատգամավորների վարքագծի կարգավորման և պատգամավորական էթիկայի նորմերի առաջնահերթությամբ, ինչը վկայում է նույն պատգամավորի խորհրդարանական պատշաճ մշակույթի դրսևորման և ինքնակազմակերպվածության անհրաժեշտության մասին:

Հետևաբար՝ հաշվի առնելով քննության առարկա հիմնախնդրի վերաբերյալ Սահմանադրության տրամաբանությանը հակասող հարցադրումների նշանակությունը՝ կարծում եմ, որ Սահմանադրական դատարանը սույն գործի համար էական նշանակություն ունեցող հարցադրումների շրջանակում առաջնորդվել է ոչ թե Օրենքի նորմերի սահմանադրականության որոշման սկզբունքով, այլ Օրենքի վիճարկվող նորմերի հիմնավորվածության կանխավարկածով:

Ելնելով նշվածից՝ կարծում եմ, որ բովանդակային առումով և նշանակությամբ հենց այս խնդրահարույց հարցադրումների հիման վրա է կառուցվել Սահմանադրական դատարանի ՍԴՈ-1627 որոշման իրավավերլուծական շարադրանքը:

2. Վիճարկվող իրավակարգավորումների սահմանադրականության հարցը, կարծում եմ, անհրաժեշտ է նաև քննել Սահմանադրության 1-ին հոդվածով ամրագրված՝ իրավական պետության հիմնարար սկզբունքի բաղադրիչ՝ իրավական որոշակիության սկզբունքի տեսանկյունից: Այդ առումով ակներև է, որ վիճարկվող դրույթներում օգտագործվող «նիստից հեռացնելը», «Ազգային ժողովի նիստերի դահլիճում ներկա լինելու իրավունքից զրկելը», «վիրավորական արտահայտություն անելը», «քննարկվող հարցից ելույթում շեղվելը», «նիստը նախագահողի օրինական պահանջը չկատարելը», «նիստից հեռացման պահանջին չենթարկվելը», «պատգամավորի քվեարկությանը խոչընդոտելը», «Ազգային ժողովի նիստի բնականոն ընթացքը խոչընդոտելը», «Ազգային ժողովի նիստի կարգը խախտող այլ գործողություն կատարելը» արտահայտությունների պահանջներն իրավական որոշակիության ապահովման տեսանկյունից պետք է լինեն հստակ, որոշակի և չհանգեցնեն տարաբնույթ մեկնաբանությունների կամ շփոթության:

Ակնհայտ է, որ այդ եզրույթների գնահատման անհրաժեշտ իրավական չափորոշիչներ չեն սահմանվել, սակայն դրանց սահմանադրաիրավական բովանդակության բացակայության պարագայում դրանք ինքնին խնդրահարույց են դառնում նաև իրավական որոշակիության սահմանադրական սկզբունքի, ինչպես նաև Սահմանադրության 102-րդ հոդվածով ամրագրված՝ Ազգային ժողովի նիստերի իրավազրույթության ապահովման և 103-րդ հոդվածի 2-րդ մասի երկրորդ նախադասությամբ սահմանված՝ սահմանադրական օրենքին ներկայացվող պահանջների պահպանման տեսանկյունից:

Միաժամանակ, վիճարկվող նույն հոդվածի 2-րդ մասի իրավակարգավորումների վերաբերյալ անհրաժեշտ է փաստել, որ բացակա պատգամավորի փոխարեն գրանցվելու կամ քվեարկելու, պատգամավորի քվեարկությանը խոչընդոտելու, Ազգային ժողովի նիստի բնականոն ընթացքը խոչընդոտելու կամ նիստի կարգը խախտող այլ գործողություն կատարելու գնահատման ենթակա հանգամանքները բազմազան են, և դրանց կամայական մեկնաբանությունը գործնականում կարող է ստեղծել միևնույն իրավիճակներում առանձին պատգամավորների կամ նիստին ներկա գտնվող այլ անձանց նկատմամբ տարբեր վերաբերմունքի դրսևորման վտանգ:

Հաշվի առնելով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի իրավական դիրքորոշումը, ըստ որի՝ օրենքի կանխատեսելիության, որոշակիության և հստակության սկզբունքի երաշխավորումը, ի թիվս այլնի, կոչված է նաև կանխելու, բացառելու «կամայականության վտանգը» (Case of Hilda Hafsteinsdottir v. Iceland, application no. 40905/98, 08.06.2004), կարծում եմ, որ վիճարկվող իրավակարգավորումների տրա-

մաբանության ներքո այնպիսի հանգամանքների վկայակոչումը, որ Ազգային ժողովի նիստը նախագահողի համար սուբյեկտիվ գնահատման հնարավորության պայմաններում՝ պատգամավորի խոսքի ազատության իրավունքի սահմանափակելը կամ նիստերի դահլիճում ներկա լինելու կամ նիստում խոսափողից հանդես գալու իրավունքից զրկելը բավականին խնդրահարույց է նաև պատգամավորական լիազորությունների իրավական հիմքերի համադրման տրամաբանության շրջանակում իրական հակասության առկայությունը պարզելու և դրա լուծման իրավական հնարավորությունը գնահատելու առումներով:

Ավելին, վիճահարույց են նաև այն հարցերը, թե ինչպես կարող է Ազգային ժողովի նիստը նախագահողը միանձնյա և սուբյեկտիվ պատկերացումների հիման վրա գնահատել պատգամավորի կամ նիստին ներկա գտնվող այլ անձանց կողմից իր օրինական պահանջը չկատարելու, քննարկվող հարցից ելույթում շեղվելու, վիրավորական արտահայտություն անելու, բացակա պատգամավորի փոխարեն գրանցվելու կամ քվեարկելու, պատգամավորի քվեարկությանը խոչընդոտելու, Ազգային ժողովի նիստի բնականոն ընթացքը խոչընդոտելու կամ նիստի կարգը խախտող այլ գործողություն կատարելու փաստի պատճառները:

Իսկ որպես ընդհանրական մոտեցում անհրաժեշտ է նաև հաշվի առնել, որ քննության առարկա օրենսդրական կարգավորումների շրջանակում նման իրավիճակային լուծումները չեն բխում հենց պետության պոզիտիվ պարտավորության բովանդակությունից՝ Սահմանադրության 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի տրամաբանության շրջանակում երաշխավորելու սահմանադրական մարմինների, այդ թվում՝ նաև Ազգային ժողովի բնականոն գործունեությունը՝ հասարակական կարգի ու անվտանգության, ինչպես նաև սահմանադրական կարգի պաշտպանության տեսանկյունից: Բացի դրանից, նման լուծումները չեն բխում նաև հանրային կարևոր նշանակություն ունեցող հասարակական հարաբերությունների համակարգային կարգավորման տրամաբանությունից:

Այս հիմնավորումներով պայմանավորված՝ կարծում եմ, որ վիճարկվող դրույթներում օգտագործված «վիրավորական արտահայտություն անել», «քննարկվող հարցից ելույթում շեղվել», «նիստը նախագահողի օրինական պահանջը չկատարել», «նիստից հեռացման պահանջին չենթարկվել» եզրույթների գնահատման չափորոշիչներն օրենսդրական կարգավորման մակարդակում չսահմանելն ինքնին խնդրահարույց է ոչ միայն իրավական որոշակիության սահմանադրական սկզբունքի իրացման, այլև Ազգային ժողովի նիստերի իրավազորության ապահովման (Սահմանադրության հոդվ. 102), Ազգային ժողովի նիստերում օրենքների, Ազգային ժողովի որոշումների, հայտարարությունների ու ուղերձների նախագծերի քննարկումներին և քվեարկություններին մասնակցելու (Սահմանադրության հոդվ. 103, մաս 1), Սահմանադրության փոփոխությունների նախագծի քննարկումներին և քվեարկություններին մասնակցելու (Սահմանադրության հոդվ. 202), Ազգային ժողովի նիստում պետական բյուջեի մասին օրենքի նախագծի և պետական բյուջեի կատարման մասին հաշվետվության քննարկմանն ու քվեարկությանը մասնակցելու (Սահմանադրության հոդվ. 110, 111), բանավոր հարցերով Կառավարության անդամներին դիմելու իրավունքի իրականացման (Սահմանադրության հոդվ. 112), հասարակական հետաքրքրություն ներկայացնող հրատապ քննարկումներին մասնակցելու (Սահմանադրության հոդվ. 114), Ազգային ժողովի կողմից պաշտոններում ընտրելու կամ ընտրվելու, նշանակելու կամ նշանակվելու, պաշտոնատար անձանց լիազորությունների դադարման, դադարեցման, հետ կանչելու, անվստահություն հայտնելու կամ պաշտոնանկ անելու հարցերի քննարկմանն ու քվեարկությանը մասնակցելու (Սահմանադրության հոդվ. 104, 115, 125 և այլն), պա-

տերազմ հայտարարելու կամ խաղաղություն հաստատելու, ռազմական կամ արտակարգ դրությունը վերացնելու կամ չեղյալ հայտարարելու որոշումների նախագծերի քննարկումներին ու քվեարկություններին մասնակցելու (Սահմանադրության հոդվ. 118, 119, 120) և սահմանադրական այլ կարգավորումների պահանջների լիարժեք իրացման ռիսկերի առաջացման տեսանկյունից, երբ Ազգային ժողովի նիստերի ժամանակ նիստերի դահլիճում պատգամավորի գտնվելը կամ խոսափողից հանդես գալը անհրաժեշտ ու պարտադիր պայման է Ազգային ժողովի բնականոն գործունեության և պատգամավորի լիազորությունների ամբողջական ու արդյունավետ իրականացման համար:

3. ՍԴՈ-1627 որոշման 4.1-րդ կետում անդրադառնալով սահմանադրական անձեռնմխելիության համատեքստում պատգամավորի գործառուֆային անձեռնմխելիության ապահովման հիմնախնդրին՝ արձանագրվել է, որ վերջինս կոչված է երաշխավորելու օրենսդիր մարմնի անկախությունը և բնականոն գործունեությունը (էջ 8):

Սակայն անհրաժեշտ է նկատել, որ պատգամավորի կողմից Ազգային ժողովի նիստերի ժամանակ կարծիք արտահայտելու համար նրա սահմանադրական կարգավիճակից բխող անպատասխանատվության երաշխիքները հետապնդում են իրավաչափ այլ նպատակ ևս, ինչպիսին է պատգամավորի անկախության ապահովումը: Ընդ որում՝ ներկայացուցչական մանդատի շրջանակում, կաշկանդված չլինելով հրամայական մանդատով, առաջնորդվելով իր խղճով ու համոզումներով, պատգամավորի անկախության ապահովումն ինքնին անհրաժեշտ նախադրյալներ է ստեղծում հենց վերջինիս համար իր լիազորություններն արդյունավետ ու ամբողջական իրականացնելու համար՝ զերծ պահելով Ազգային ժողովի նիստը վարողի սուբյեկտիվ և գուցեն քաղաքական նպատակահարմարությունով պայմանավորված ոչ հիմնավոր և գնահատողական նշանակություն ունեցող գործողությունների համար այնպիսի ներգործուն միջոցներ կիրառելու հնարավորությունից, ինչպիսիք են Ազգային ժողովի նիստում խոսափողից հանդես գալու կամ Ազգային ժողովի նիստերի դահլիճում ներկա լինելու իրավունքից զրկելը:

Նույն հիմնավորումների տրամաբանության շրջանակում Ազգային ժողովի նիստը վարողը կարող է Ազգային ժողովի նիստերի դահլիճից հեռացնել պարտադիր մասնակցությամբ կամ նիստին պարտադիր ներկա գտնվելու հանգամանքով պայմանավորված անձանց, որոնցից են, օրինակ, Ազգային ժողովի կողմից պաշտոններում ընտրվող կամ նշանակվող թեկնածուն, կամ այն պաշտոնատար անձը, որին անվստահություն հայտնելու կամ պաշտոնանկ անելու վերաբերյալ հարցերը քննարկվում են Ազգային ժողովի այդ նիստում և այլն:

Ինչ վերաբերում է կարգապահական մյուս միջոցների կիրառման խնդրին, ապա անհրաժեշտ է հաշվի առնել հետևյալը. ժողովրդավարական հասարակությունում խորհրդարանի բնականոն գործունեության կարևոր ու անհրաժեշտ բաղադրիչներից է պատգամավորի խոսքի ազատության իրավունքի իրացումը, և ցանկացած ձևով այդ իրավունքի սահմանափակումը պետք է լինի համաչափ և հետապնդի օրինական նպատակ:

Սակայն յուրաքանչյուր պատգամավորի սահմանադրական կարգավիճակի տարր բովանդակող լիազորությունների արդյունավետ ու ամբողջական իրականացման, այդ կարգավիճակից բխող երաշխիքների և Ազգային ժողովի պատշաճ ու բնականոն գործունեության միջև հավասարակշռության ապահովման տեսանկյունից պատգամավորի խոսքի ազատության իրավունքի այդպիսի միջամտությունը կարող է հետապնդել օրինական նպատակ այն դեպքերում, երբ՝ ա) նման միջամտությունը հստակ է և

կանխատեսելի, ինչը թույլ է տալիս կանխատեսել պատգամավորի ոչ իրավաչափ գործողությունների հետևանքները, բ) պատգամավորի կարծիքի ազատ արտահայտման իրավունքի և այլ պատգամավորների իրավունքների պաշտպանության արդյունավետ հարաբերակցության համատեքստում այդպիսի միջամտությունն ուղղված է Ազգային ժողովի նիստի բնականոն ընթացքի ապահովմանը և մյուս պատգամավորների իրավունքների պաշտպանությանը, կամ առանց նման կարգապահական միջոցների կիրառման անհնար է երաշխավորել Ազգային ժողովի նիստի խաթարված ընթացքի վերականգնումը:

Ընդհանրացնելով անհրաժեշտ է արձանագրել, որ Սահմանադրական դատարանի քննության առարկա իրավակարգավորումների շրջանակում՝ արտահայտած կարծիքի, ելույթի, արտահայտության կամ հարցադրման համար պատգամավորին Ազգային ժողովի նիստում խոսափողից հանդես գալու կամ Ազգային ժողովի նիստերի դահլիճում ներկա լինելու իրավունքից զրկելը, իմ կարծիքով, չունի օբյեկտիվ և ողջամիտ արդարացում, քանի որ նման տարբերակված մոտեցումը չի կարող համաչափ լինել հետապնդվող իրավաչափ նպատակին:

4. Միաժամանակ, անհրաժեշտ է նկատել, որ կառավարման խորհրդարանական համակարգի պայմաններում պատգամավորի խոսքի ազատության ապահովումը՝ ելույթների կամ արված արտահայտությունների բնույթի և այլնի ձևով, ինքնին ընկալվում է որպես խորհրդարանի բնականոն գործունեության ապահովման կարևորագույն մաս, ինչի արժեքանական նշանակությունը՝ հետևաբար դրա սահմանափակումը պետք է ընթանա վերահսկողական նշանակություն ունեցող հետևյալ իրողությունների հաշվառմամբ.

ա) ի՞նչ նպատակ է հետապնդում կամ ի՞նչ մտադրություն ունի պատգամավորը նիստում արտահայտած կարծիքի, ելույթի, արտահայտության կամ հարցադրման ժամանակ,

բ) ինչպիսի՞ ընկալում կարող է ունենալ հանրությունը, հետևաբար ընտրազանգվածը՝ Ազգային ժողովի նիստում պատգամավորի արտահայտած նման կարծիքի համար, որը կարելի է ընկալել որպես հանրային վերահսկողության կամ պատգամավորի ու պատգամավորական խմբակցության նկատմամբ քաղաքացիների վստահության տարր,

գ) ինչպիսի՞ն է պատգամավորական խմբակցության վերաբերմունքն այդ խմբակցության անդամ համարվող պատգամավորի արտահայտած կարծիքի, ելույթի, արտահայտության կամ հարցադրման վերաբերյալ, որը կարելի է ընկալել խորհրդարանական մշակույթի գնահատականի համատեքստում, այդ թվում՝ ներկուսակցական կարգապահական կանոնների պահպանման, քաղաքական կուսակցության հեղինակության ապահովման և վարկանիշի բարձրացման տեսանկյունից:

Այս գործոնների կամ դրանցից որևէ մեկի առկայության շրջանակում, կարծում եմ, որ Ազգային ժողովի նիստը վարողն ուղղակիորեն չի կարող միանձնյա որոշել արարքի ոչ իրավաչափ լինելը, ինքնուրույն գնահատել դրանց ծանրության աստիճանը և որպես կարգապահական միջոց զրկել պատգամավորին Ազգային ժողովի նիստում խոսափողից հանդես գալու կամ նիստերի դահլիճում ներկա լինելու իրավունքից:

Սակայն վերոնշյալի լույսի ներքո անհրաժեշտ է արձանագրել, որ ՍԴՈ-1627 որոշման պատճառաբանական մասի 4.1-րդ կետում անդրադառնալով այն հանգամանքին, որ պատգամավորների խոսքի ազատությանը ցանկացած միջամտություն պետք է լինի որոշակի և համաչափ, այդուհանդերձ նույն իրավական եզրահանգման շրջանակում Սահմանադրական դատարանը կատարել է հետևյալ եզրահանգումը, որ անկախ

պատգամավորի նկատմամբ ընտրված ներգործության միջոցից՝ պատգամավորի խոսքի ազատության էությունը չպետք է խաթարվի (էջ 15):

Այսինքն՝ վիճարկվող նորմերի վերլուծությունից և Սահմանադրական դատարանի հիշյալ եզրահանգումից պարզ չի դառնում, թե պատգամավորին Ազգային ժողովի նիստում խոսափողից հանդես գալու կամ նիստերի դահլիճում ներկա լինելու իրավունքից զրկելու միջոցով կարգապահական միջոցի կիրառմամբ ինչպես կարող է չխաթարվել պատգամավորի խոսքի ազատությունը, եթե նույն վիճարկվող հոդվածի 3-րդ մասի 3-5-րդ կետերով Ազգային ժողովի նիստը վարողին արդեն իսկ նման լիազորություն վերապահված է:

5. Վիճարկվող դրույթների շրջանակում Սահմանադրական դատարանը քննության առարկա պետք է դիտարկեր նաև այդ դրույթների հետ համակարգային առումով փոխկապակցված՝ Օրենքի 52-րդ հոդվածի 5-րդ և 6-րդ մասերը՝ պատգամավորի՝ որպես հիմնական զեկուցողի նկատմամբ նիստերի դահլիճից հեռացնելու հետևանքով Ազգային ժողովում հարցի քննարկումը հետաձգելու և խմբակցության հիմնավորված միջնորդությամբ Ազգային ժողովի խորհրդի կողմից հեռացված պատգամավորի մասնակցությունն Ազգային ժողովի նիստին վերականգնելու կարգավորումների մասով:

Ամփոփելով, կարծում եմ, որ Սահմանադրական դատարանն ուներ բավարար հիմքեր «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» սահմանադրական օրենքի 52-րդ հոդվածի 2-րդ մասը, 3-րդ մասի 3-5-րդ կետերը, 4-րդ մասը և 7-րդ մասը ճանաչելու Սահմանադրության 1-ին հոդվածին, 94-րդ հոդվածին, 96-րդ հոդվածի 1-ին մասին, 103-րդ հոդվածին, 104-րդ հոդվածի 2-րդ մասին և պատգամավորի՝ Ազգային ժողովի նիստերին պարտադիր մասնակցությամբ Ազգային ժողովի լիազորություններ սահմանող սահմանադրական այլ հոդվածներին հակասող և անվավեր:

Միաժամանակ, կարծում եմ, որ Սահմանադրական դատարանն ուներ նաև բավարար հիմքեր «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» սահմանադրական օրենքի 52-րդ հոդվածի 2-րդ մասի, 3-րդ մասի 3-5-րդ կետերի, 4-րդ մասի հետ համակարգային առումով փոխկապակցված նույն 52-րդ հոդվածի 5-րդ և 6-րդ մասերը նույնպես ճանաչելու Սահմանադրության 1-ին հոդվածին, 94-րդ հոդվածին, 96-րդ հոդվածի 1-ին մասին, 103-րդ հոդվածին, 104-րդ հոդվածի 2-րդ մասին և պատգամավորի՝ Ազգային ժողովի նիստերին պարտադիր մասնակցությամբ Ազգային ժողովի լիազորություններ սահմանող սահմանադրական այլ հոդվածներին հակասող և անվավեր:

**ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ԴԱՏԱՎՈՐ**

Ա. ԽԱԶԱՏՐՅԱՆ